

ЭЛЕКТРОН ТИЖОРАТНИ СОЛИҚҚА ТОРТИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

и.ф.д., доц. Исаев Фахриддин

*Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги
«Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг илмий
асослари ва муаммолари» илмий-тадқиқот маркази
ORCID: 0000-0001-7760-5866*

Камилова Санобар

*Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги
«Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг илмий
асослари ва муаммолари» илмий-тадқиқот маркази
ORCID: 0009-0005-1764-2944*

Аннотация. Ушбу мақола электрон тижоратни солиққа тортишнинг назарий асосларига бағишланган бўлиб, кўплаб иқтисоци олимларнинг мавзу доирасида адабиёталри таҳлил қилинган. Электрон тижоратни солиққа тортиш эволюцияси кўриб чиқилган, бугунги кундаги асосий муаммолар очиб берилган ва мавзу якунида хулосалар шакллантирилган.

Калит сўзлар: электрон тижорат, солиққа тортиш, ислоҳот, эволюция.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ЭЛЕКТРОННОЙ ТОРГОВЛИ

д.э.н., доц. Исаев Фахриддин

*Научно-исследовательский центр «Научные основы
и проблемы развития экономики Узбекистана» при
Ташкентский государственный экономический университет*

Камилова Санобар

*Научно-исследовательский центр «Научные основы
и проблемы развития экономики Узбекистана» при
Ташкентский государственный экономический университет*

Аннотация. Данная статья посвящена теоретическим основам налогообложения электронной коммерции, в рамках данной темы проведен анализ литературы многих экономистов. В конце темы рассмотрена эволюция налогообложения электронной коммерции, выявлены основные проблемы сегодняшнего дня и сделаны выводы.

Ключевые слова: электронная коммерция, налогообложение, реформа, эволюция.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF ELECTRONIC COMMERCE TAXATION

DSc, assoc. prof. Isayev Fakhridin
Scientific research center "Scientific bases and problems of
development of the economy of Uzbekistan" under
Tashkent State University of Economics
Kamilova Sanobar
Scientific research center "Scientific bases and problems of
development of the economy of Uzbekistan" under
Tashkent State University of Economics

Abstract. *This article is devoted to the theoretical foundations of e-commerce taxation, and a literature analysis of many economists has been carried out within the framework of the topic. The evolution of e-commerce taxation is reviewed, the main problems today are revealed, and conclusions are drawn at the end of the topic.*

Key words: *e-commerce, taxation, reform, evolution.*

Кириш.

Сўнгги ўн йилликларда электрон тижоратнинг жадал кенгайиши глобал иқтисодийётни ўзгартирди, корхоналар фаолияти ва истеъмолчиларнинг тижорат фаолияти билан шуғулланиш усулларини ўзгартирди. Онлайн платформалар тақдим этаётган қулайлик ва самарадорлик электрон тижоратни мисли кўрилмаган чўққиларга олиб чиқди, савдо ҳажми ҳар йили триллионлаб долларга етди. Аммо бу экспоненциал ўсиш билан бир қаторда, электрон тижоратнинг пайдо бўлиши рақамли транзакцияларнинг ўзига хос хусусиятларига мослашиш учун курашаётган анъанавий солиқ тизимлари учун жиддий муаммоларни келтириб чиқармоқда.

Электрон тижоратни солиққа тортиш трансчегаравий операцияларни солиққа тортиш учун тегишли қонунчиликни аниқлашдан тортиб рақамли товарлар ва хизматларни сотишдан тушадиган даромадларни самарали қўлга киритишгача бўлган кўплаб мураккаб муаммоларни келтириб чиқаради. Рақамли маҳсулотларнинг номоддий хусусияти мавжуд солиқ қоидаларини қўллашни мураккаблаштиради, бу эса уларни талқин қилиш ва амалга оширишда номувофиқлик ва ноаниқликларга олиб келади. Шу фонда электрон тижорат солиққа тортишни кенг қамровли ислоҳ қилиш зарурати тобора ортиб бормоқда.

Солиқ органлари ва халқаро ташкилотлар адолат, самарадорлик ва барқарорликни таъминлаш билан бирга рақамли иқтисодийёт келтириб чиқарадиган муаммоларни ҳал қилиш учун солиқ тизимларини модернизация қилиш вазифаси билан курашмоқда. Ушбу тадқиқотнинг асосий мақсади электрон тижорат солиққа тортишнинг мураккаблигини таҳлил қилиш ва жорий солиқ тизимини ислоҳ қилиш бўйича амалий тавсияларни ишлаб чиқишдан иборат.

Адабиётлар шарҳи.

Электрон тижоратни солиққа тортиш ислоҳоти ҳукуматларнинг даромадларни таъминлашга бўлган эҳтиёжини рақамли транзакциялар келтириб чиқарадиган муаммолар билан мувозанатлашни талаб қилади. Электрон тижоратни солиққа тортиш ислоҳоти ва муаммолари илмий адабиётларда атрофлича ўрганилиб, электрон тижорат фаолиятини солиққа тортиш зарурияти, методологияси ва оқибатларига эътибор қаратилган.

“Муҳим борлик ёки боғланиш тушунчаси жуда муҳимдир. Электрон тижорат штатдан ташқари сотувчилардан солиқ ундиришни қийинлаштиради, агар улар штатда жиддий иштирок этмаса. Бу, айниқса, электрон тижорат давлат ва маҳаллий даромад

базаларига сезиларли таъсир кўрсатиши мумкин бўлган ривожланаётган мамлакатлар учун қийин” (Жонес & Басу, 2002).

Агравал & Фох ўз тадқиқотида (2016) “Миллий даражадаги ислохотлар рақамли асрда товар солиқларини қўллаш учун муҳим аҳамиятга эга. Европа Иттифоқининг қўшилган қиймат солиғини ислох қилиш орқали электрон тижоратга муносабати юрисдикцияларга рақамли транзакцияларнинг ноёб муаммоларини ҳал қилувчи кенг қамровли сиёсатларни қабул қилиш зарурлигини кўрсатади”-деб таъкидлаган.

Электрон тижорат анъанавий солиқ тизимлари, жумладан, солиқ тўловчилар ва солиққа тортиш объектларини аниқлаш, солиқ йўқотишлари, солиқ йиғиш ва текширишдаги қийинчиликлар билан боғлиқ муаммоларни келтириб чиқаради. Бу рақамли тижорат даврига мос келадиган солиқ сиёсатини қайта кўриб чиқиш ва қайта ишлаб чиқишни талаб қилади (Е Жин-ша, 2008).

Силиафис (2008) фикрича, “Электрон тижорат орқали тижорат фаолиятини тубдан ўзгартириш янгиланган қоидалар ва солиқ формулаларини талаб қилади. ОЭСД ва ЖСТ каби халқаро ташкилотлар икки томонлама солиққа тортиш ва электрон фирибгарлик каби муаммоларни олдини олишга қаратилган анъанавий солиқ тушунчаларини электрон бизнес муҳитига мослаштиришда ҳал қилувчи роль ўйнайди.

Электрон тижоратнинг ривожланиши рақамли тижоратни самарали солиққа тортишнинг камчиликлари ва муаммоларини ҳал қилиш учун глобал чоралар ва солиққа тортишнинг умумий йўлларининг муҳимлигини таъкидлайди. Солиқ базасини аниқлаш муаммолари туфайли жиддий даромад йўқотишларининг олдини олиш учун глобал ҳамкорлик зарур (Авси, 2017).

Эътибор қилинадиган бўлса, самарали электрон тижорат солиқ ислоҳоти технологик мослашув, аниқ юрисдикция таърифлари, уйғунлаштирилган миллий ва халқаро саъй-ҳаракатлар ва янгиланган меъёрий-ҳуқуқий базаларнинг комбинациясини талаб қилади. Ушбу чора-тадбирлар рақамли иқтисодиётнинг ўсиши ва ривожланишини қўллаб-қувватлаган ҳолда ҳукуматларнинг даромадларини таъминлашга қаратилган.

Алзааби (2013) ўз тадқиқотларида электрон тижоратни солиққа тортиш керакми ёки йўқми деган мунозаралар иккига бўлинган, электрон тижоратнинг бизнес, истеъмолчилар ва ҳукуматлар учун катта фойдалари эътироф этилган. Ҳуқуқшунослар ва олимлар иккига бўлинган ва мақола ЖСТ ва ОЭСД каби ташкилотларнинг халқаро истиқболлари билан бир қаторда жисмоний ва рақамли етказиб бериладиган маҳсулотларга солиқ солишни, шунингдек, АҚШ, ЕИ ва ривожланаётган мамлакатлар, шу жумладан БААдаги амалиётларни ўрганади.

Электрон тижоратнинг жадал ўсиши, айниқса, солиқ базасининг қисқариши туфайли номуносив таъсирга дучор бўлган ривожланаётган мамлакатлар учун солиққа тортишда жиддий муаммоларни келтириб чиқаради. Қўшма Штатлардаги мавжуд савдо солиғи тизими, агар штатда сезиларли даражада мавжуд бўлмаса, штатдан ташқари сотувчиларни солиқ йиғишга мажбур қила олмайдиган штатларнинг дилеммасини кўрсатади, бу эса тобора рақамли бозорда солиқ йиғишни амалга оширишнинг мураккаблигини таъкидлайди (Жонс & Басу, 2002).

Теихеира ва Паива талқинича (2021) Электрон тижоратнинг халқаро солиққа тортиши мавжуд фискал тузилмалар доирасида муаммолар ва муқобил ечимларни очиб беради, келиб чиқишига асосланган солиққа тортиш ва технологияга асосланган ечимлар каби моделларни таклиф қилади. Ушбу тадқиқот электрон тижорат учун солиқ солиш амалиётини уйғунлаштириш учун халқаро ҳамкорлик орқали қонунчиликка ўзгартиришлар киритиш зарурлигини таъкидлайди.

Чанг ва Ен (2000) фикрича эса, электрон тижоратнинг ўсиши транзакцияларнинг потенциал кўринмаслиги сабабли жорий солиқ тизимига қийинчиликлар туғдиради ва бу муаммоларни янги технологияларнинг ўсишини тўхтатмасдан ҳал қиладиган сиёсат

чоралари зарурлигини таъкидлайди. Электрон тижорат томонидан тақдим этилган солиқ тўлашдан бўйин товлаш имкониятларини бошқариш учун келажакда Интернет солиққа тортиш тенденциялари бўйича тавсиялар муҳокама қилинади.

Оке (2011) тадқиқотларида ривожланаётган мамлакатларнинг солиқ базасига электрон тижоратнинг таъсири ўрганилиб, уларнинг ўзига хос шароитларига мос келадиган моделларни қўллаб-қувватлайди. Таҳлил ривожланаётган мамлакатлардаги рақамли маҳсулотларнинг асосий импортчилари мақомини ҳисобга олган ҳолда, солиқ базасини ҳимоя қилиш учун даромад ва фойда солиғидан истеъмол солиққа тортишга ўтишни таклиф қилади.

Юқоридагиларга асосланиб айтганда, электрон тижоратни солиққа тортиш ҳуқуқий, иқтисодий ва халқаро соҳаларни қамраб олувчи мураккаб муаммоли жараён дир. Қонунчиликдаги ўзгаришлар ва халқаро ҳамкорлик электрон тижорат учун адолатли солиққа тортиш тизимини ишлаб чиқишда муҳим аҳамиятга эга.

Таҳлил ва нтаижалар муҳокамаси.

Электрон тижоратни солиққа тортишнинг эволюцияси онлайн тижоратнинг ўсиши ва ҳукуматларнинг солиқ сиёсатини рақамли иқтисодиётга мослаштириш зарурати билан боғлиқ динамик жараён бўлди. Бу эволюциянинг асосий босқичларининг хронологик кўринишини 1-жадвалда келтирганмиз.

1-жадвалга асосланиб айтиш мумкинки, электрон тижорат солиққа тортиш эволюцияси солиқ сиёсати ва қоидаларини рақамли иқтисодиёт воқелигига босқичма-босқич мослаштиришни ўз ичига олди, ҳукуматлар ва халқаро ташкилотлар тобора ўзаро боғлиқ бўлган шароитда солиқ адолатлилиги, самарадорлик ва риоя этиш ўртасидаги мувозанатни сақлашга интиломоқда.

Электрон тижоратни солиққа тортиш соҳасида бир нечта назарий асослар ва тушунчалар солиқ мутахассислари ва тадқиқотчиларга рақамли тижоратдан келиб чиқадиган муаммоларни тушуниш ва ҳал қилишда ёрдам беради. Электрон тижоратни солиққа тортишнинг назарий асослари рақамли транзакцияларга солиқ солишнинг мураккаблиги ва ривожланаётган табиатини акс эттирувчи турли модель ва ёндашувларни ўз ичига олади. Жумладан, Чу ва бошқалар (2014) солиқ тўловчиларга эмас, балки тўғридан-тўғри солиққа оид маълумотларга эътибор қаратувчи маълумотларга йўналтирилган солиққа тортиш тизимини қўллаб-қувватлашни таклиф қилади. У солиққа тортиш самарадорлигини ошириш учун хавфсиз электрон ҳисоб-фактурани бериш тизимини ва электрон ҳисоб-фактура маълумотларини бошқариш платформасини ўз ичига олади (Чу ва бошқ., 2014).

Аҳмед ва Ҳегази (2007) анъанавий ва электрон секторларда солиққа тортиш параметрларига ўрнатилган барқарорлик шартларини таъкидлаб, электрон тижорат секторида кузатилган ҳаддан ташқари кенгайиш феноменини потенциал равишда тушунтиради.

Электрон электрон тижорат бизнес моделлари ва стратегиялари учун муҳим муваффақият омилларини баҳолашда ёрдам бериш учун транзакция харажатлари ва коммутация харажатлари назарияларидан, талаб ва таклиф томони миқёси ва кўлами иқтисодларидан фойдаланади (Ли, 2001).

Зодров (2006) ўз тадқиқотида “электрон тижоратнинг савдо солиғи бўйича имтиёзли режимининг назарий далилларини кўриб чиқади, анъанавий ва электрон тижоратнинг ягона солиққа тортилиши оптимал солиққа тортиш муаммолари билан бекор қилинмаслиги кераклигини таклиф қилади”.

Дарвоқе, электрон тижоратни солиққа тортишнинг назарий асослари ва концепциялари манфаатдор томонлар учун рақамли тижоратни солиққа тортиш ҳақида тушунча беради.

1-жадвал

Электрон тижоратни солиққа тортиш эволюцияси¹¹⁰

Электрон тижоратнинг пайдо бўлиши (1990 йиллар)	Интернетнинг дастлабки кунларида электрон тижорат бизнес юритишнинг янги усули сифатида пайдо бўла бошлади. Бироқ, солиқ сиёсати ва қоидалари бу ўзгаришга асосан тайёр эмас эди, бу эса солиққа тортишда ноаниқлик ва номувофиқликка олиб келди.
Анъанавий солиқ тамойилларини қўллаш (1990 йиллар - 2000 йилларнинг бошлари)	Дастлаб, кўпгина ҳукуматлар электрон тижорат операцияларида жисмоний мавжудлиги ёки жойлашувга асосланган солиққа тортиш каби анъанавий солиқ тамойилларини қўлладилар. Бу кўпинча онлайн тижоратнинг чегарасиз табиати туфайли қийинчиликларга олиб келди.
Нехус қоидаларини жорий этиш (1990-2000 йиллар охири)	Ҳукуматлар онлайн сотувчининг юрисдикцияда муҳим мавжудлиги ёки алоқаси (нехус) борлигини аниқлаш учун нехус қоидаларини жорий қила бошладилар ва шу тариқа ушбу юрисдикцияда солиққа тортилади. Нехус қоидалари э-тижорат операциялари учун солиқ юрисдикциясини аниқлашдаги баъзи муаммоларни ҳал қилишга ёрдам берди, гарчи уларнинг қўлланилиши мамлакатларда турлича бўлса ҳам.
Қўшилган қиймат солиғи (ҚҚС) ва сотишдан олинадиган солиқ (2000 йиллардан ҳозирги кунгача)	Мамлакатлар ҚҚС ва савдо солиғи режимларини электрон тижорат операцияларини киритиш учун мослаштира бошладилар. Кўпгина юрисдикциялар онлайн сотувчилардан ўз чегараларида истеъмолчиларга сотилган рақамли товарлар ва хизматлар учун ҚҚС ёки савдо солиғини йиғиш ва ўтказишни талаб қилди. Бироқ, ушбу солиқ талабларига риоя қилишни чегаралар орқали амалга ошириш электрон тижоратнинг глобал табиати туфайли қийин бўлиб қолди.
Рақамли хизматлар солиқлари (2010 йиллардан ҳозирги кунгача)	Рақамли хизматлардан сезиларли даромад келтирадиган кўпмиллатли технология компанияларининг ўсиши билан баъзи мамлакатлар даромаддан кўра рақамли бизнеснинг даромадига қаратилган ДСТни жорий қилди ёки таклиф қилди. ДСТ анъанавий солиқ қоидаларидаги, хусусан, улар фаолият юритаётган юрисдикцияларда жисмоний иштирок этмаслиги мумкин бўлган рақамли бизнес фаолиятига солиқ солишга оид камчиликларни бартараф этишга қаратилган.
Халқаро саёҳатчилик ва ОЭСД ташаббуслари (2010 йилдан ҳозирги кунгача)	Электрон тижорат солиққа тортиш муаммоларини ҳал қилишда халқаро ҳамкорлик зарурлигини тан олган ҳолда, ОЭСД каби ташкилотлар Басе Эросион анд Профит Шифтинг (БЕПС) лойиҳаси каби ташаббусларни илгари сурди.

Адолат, қиймат яратиш ва халқаро ҳамкорлик тамойилларини ўз ичига олган рақамли иқтисодиётнинг ривожланаётган табиатига мослашган мустаҳкам ва самарали солиққа тортиш режимларини ишлаб чиқиши мумкин. Жумладан:

1. Жисмоний мавжудликка асосланган анъанавий тамойиллар замонавий тижоратнинг рақамли хусусиятини етарли даражада қамраб ололмастлиги мумкин. Рақамли иқтисодиётда солиққа тортиш юрисдикциясини аниқлаш учун “муҳим иқтисодий мавжудлик” каби тушунча қўлланилади.

2. Электрон тижоратда солиққа тортиш мақсадларида фойда қандай тақсимланишини қайта кўриб чиқиш зарурати туғилади. Рақамли иқтисодиётда қиймат яратиш концепцияси жисмоний мавжудликдан ташқари, фойдаланувчи маълумотлари, интеллектуал мулк ва рақамли платформаларнинг тармоқ эффектлари каби омилларни ўз ичига олади.

¹¹⁰ Муаллиф ишланмаси.

3. Destination (Манзил) принципи истеъмол солиқларини (масалан, ҚҚС ёки савдо солиғи) сотувчининг эмас, балки истеъмолчининг жойлашган жойига қараб ундирилиши кераклигини кўрсатади. Ушбу тамойил, айниқса, солиққа тортиш учун тегишли юрисдикцияни аниқлаш қийин бўлиши мумкин бўлган трансчегаравий электрон тижорат операциялари учун долзарбдир. Destination тамойилини амалга ошириш икки томонлама солиққа тортишнинг олдини олиш ва риоя этилишини таъминлаш учун мамлакатлар ўртасида мувофиқлаштиришни талаб қилади.

4. Рақамли хизматлар солиқлари - бу трансмиллий технология компаниялари томонидан тақдим этилган рақамли хизматларга солиқ солишга қаратилган концепция ҳисобланади. Ушбу рамка рақамли корхоналар жисмоний мавжудлиги чекланган юрисдикцияларда сезиларли даромад келтириши мумкин бўлган анъанавий солиқ қоидаларидаги камчиликларни бартараф этишга интилади. Рақамли хизматлар солиқлари унинг инновациялар, савдо ва халқаро солиқ меъёрларига потенциал таъсири ҳақида хавотир уйғотди, бу сиёсатчилар ва халқаро ташкилотлар ўртасида мунозараларга олиб келди.

5. Самарали электрон тижорат солиққа тортиш тизимини ишлаб чиқишда адолатлилик масалалари муҳим ўрин тутди. Сиёсатчилар солиқ тушумларига бўлган эҳтиёжни адолатлилик ва солиқ юкни тенг тақсимлаш тамойиллари билан мувозанатлашлари керак. Солиқлардан қочиш масалаларини ҳал қилиш, уларга риоя этилишини таъминлаш ва корхоналар ва истеъмолчилар учун маъмурий юкни минималлаштириш электрон тижоратни солиққа тортишда адолатни таъминлашнинг муҳим жиҳатларидандир.

Электрон тижорат солиққа тортиш ҳукуматлар, солиқ органлари, корхоналар ва истеъмолчилар учун кўплаб муаммоларни келтириб чиқаради. Ушбу қийинчиликлар онлайн тижоратнинг ўзига хос хусусиятларидан ва рақамли транзакцияларнинг глобал табиатидан келиб чиқади. Дунёҳамжамиятида бугунги кундаги электрон тижоратни солиққа тортишдаги асосий муаммолар 1-расмда келтирилган.

Қонунчиликнинг мураккаблиги
Мувофиқлик ва ижро этиш
Рақамли товарлар ва хизматларга солиқ солиш
Трансчегаравий операциялар
Кўшилган қиймат солиғига риоя қилиш
Рақамли хизматлар солиқлари
Маълумотлар махфийлиги ва мувофиқлик харажатлари
Технологик ва меъёрий ўзгаришлар

1-расм. Электрон тижоратни солиққа тортишдаги асосий муаммолар¹¹¹

Электрон тижорат операцияларини солиққа тортиш учун тегишли юрисдикцияни аниқлаш Интернетнинг чегарасиз табиати туфайли қийин бўлиши мумкин. Жисмоний мавжудликка асосланган солиққа тортишнинг анъанавий тамойиллари онлайн савдо

¹¹¹ Муаллиф томонидан ишлаб чиқилган.

натижасида ҳосил бўлган иқтисодий фаолиятни этарли даражада қамраб ололмаслиги мумкин, бу эса юрисдикцияга оид низолар ва солиқ ноаниқлигига олиб келади.

Электрон тижоратни солиққа тортиш қоидаларига риоя қилишни таъминлаш солиқ органлари учун жиддий муаммоларни келтириб чиқаради. Онлайн сотувчилар бир нечта юрисдикцияларда фаолият юритиши мумкин, бу эса солиқ мажбуриятларини самарали кузатиш ва бажаришни қийинлаштиради. Бундан ташқари, электрон тижорат транзакцияларининг рақамли табиати солиқ тўлашдан бўйин товлаш ва ундан қочишга ёрдам беради, бу эса мажбуриятларни янада мураккаблаштиради.

Рақамли товарлар ва хизматларнинг дастурий таъминот, рақамли юклар олишлар ва онлайн обуналар каби номоддий табиати моддий товарлар учун мўлжалланган анъанавий солиқ режимлари учун қийинчиликлар туғдиради. Рақамли транзакциялар учун тегишли солиқ режимини ва солиқ ставкаларини аниқлаш мураккаб бўлиши мумкин ва юрисдикциялар орасида фарқ қилиши мумкин.

Трансчегаравий электрон тижорат операциялари турли хил солиқ қонунлари ва қоидаларига эга бўлган бир нечта юрисдикцияларни ўз ичига олади. Бу халқаро савдо билан шуғулланувчи корхоналар ва истеъмолчилар учун мувофиқлик муаммолари, икки томонлама солиққа тортиш ва маъмурий юкларни келтириб чиқариши мумкин.

Электрон тижорат операциялари учун ҚҚСга риоя қилиш трансчегаравий савдонинг мураккаблиги ва мамлакатлар ўртасида турли ҚҚС режимлари туфайли айниқса қийин бўлиши мумкин. ҚҚСни қачон ва қаерда қўллашни аниқлаш, шунингдек солиқларни йиғиш ва тегишли солиқ органларига ўтказиш онлайн сотувчилар учун оғир бўлиши мумкин.

Рақамли бизнестан олинган даромадларни солиққа тортишга қаратилган рақамли хизматлар солиқларининг жорий этилиши мамлакатлар ўртасида мунозаралар ва кескинликларни келтириб чиқарди. Улар кўпинча икки томонлама солиққа тортиш ва савдо низоларига олиб келиши мумкин бўлган бир томонлама чоралар сифатида қабул қилинади ва халқаро миқёсда фаолият юритаётган корхоналар учун ноаниқлик яратади.

Электрон тижорат солиққа тортиш солиққа риоя қилиш мақсадида истеъмолчи маълумотларини йиғиш ва қайта ишлашни ўз ичига олиши мумкин. Маълумотлар махфийлиги қоидаларига риоя қилишни таъминлаш, айниқса ресурслари чекланган кичик ва ўрта корхоналар учун электрон тижоратни солиққа тортиш ҳаракатларига мураккаблик ва харажатларни оширади.

Тез технологик тараққиёт ва ривожланаётган тартибга солиш ландшафтлари электрон тижорат солиққа тортиш учун доимий муаммоларни келтириб чиқаради. Солиқ идоралари янги рақамли бизнес моделларига, тўлов усулларига ҳамда блокчейн ва криптовалюта каби ривожланаётган технологияларга мослашиши керак, бу эса солиққа риоя қилиш ва ижро этиш ҳаракатларига таъсир қилиши мумкин.

Умуман олганда ушбу муаммоларни ҳал қилиш ҳукуматлар, халқаро ташкилотлар, бизнес ва бошқа манфаатдор томонларнинг рақамли иқтисодиётда солиқ адолати, қонунчиликка риоя этиш ва иқтисодий ўсишга ёрдам берувчи самарали ва уйғунлаштирилган солиқ тизимини ишлаб чиқиш учун ҳамкорликдаги саъй-ҳаракатларини талаб қилади.

Хулоса ва таклифлар.

Хулоса қилиб айтганда, электрон тижоратни солиққа тортиш бутун дунё бўйлаб ҳукуматлар, бизнес ва истеъмолчилар учун кўплаб муаммоларни келтириб чиқарадиган солиқ сиёсатининг мураккаб ва ривожланаётган соҳасини ифодалайди. Электрон тижорат солиққа тортишнинг тарихий ривожланиши онлайн тижоратнинг тез ўсиши, технологик тараққиёт ва солиқ сиёсатини рақамли иқтисодиётга мослаштириш зарурати билан шаклланган. Электрон тижорат солиққа тортишдаги асосий

муаммоларга қонунчиликнинг мураккаблиги, мувофиқлик ва ижро масалалари, рақамли товарлар ва хизматларга солиқ солиш, трансчегаравий транзакциялар, рақамли хизматлар солиқлари ва халқаро ҳамкорлик бўйича баҳслар киради.

Электрон тижоратни солиққа тортиш бўйича халқаро истиқболлар турлича бўлиб, мамлакатларнинг иқтисодий манфаатлари, солиқ сиёсати ва халқаро солиқ ташаббусларида иштирокини акс эттиради. Баъзи давлатлар инновациялар ва тадбиркорликни рағбатлантириш учун электрон тижоратни солиққа тортишга енгил ёндашишни қўллаб-қувватласада, бошқалари ҚҚС қоидалари ва халқаро ҳамкорлик каби ташкилотлар томонидан бошқариладиган чора-тадбирлар орқали рақамли иқтисодиётда солиқ адолатлилиги ва мувофиқлигини таъминлашга интилмоқда.

Олдинга силжиш, электрон тижоратни солиққа тортиш муаммоларини ҳал қилиш ҳукуматлар, халқаро ташкилотлар, бизнес ва бошқа манфаатдор томонларнинг рақамли даврда солиқ адолати, қонунчиликка риоя этилиши ва иқтисодий ўсишни рағбатлантирадиган самарали ва уйғунлаштирилган солиққа тортиш тизимини ишлаб чиқиш учун ўзаро ҳамкорликни талаб қилади. Ҳамкорликка эришиш орқали манфаатдор томонлар электрон тижоратни солиққа тортишнинг мураккаблиklarини ҳал қилиши ва рақамли иқтисодиётнинг ривожланаётган динамикасига мос келишини таъминлаш учун биргаликда ишлаши мумкин.

Адабиётлар / Литература/ Reference:

Agrawal, D., & Fox, W. (2016). *Taxes in an e-commerce generation. International Tax and Public Finance*, 24, 903-926. <https://doi.org/10.1007/S10797-016-9422-3>.

Ahmed, E., & Hegazi, A. (2007). *A dynamic model for e-commerce taxation. Appl. Math. Comput.*, 187, 965-967. <https://doi.org/10.1016/j.amc.2006.09.026>.

Alzaabi, D. (2013). *Electronic Commerce Taxation: Should Electronic Commerce Be Taxed? IRPN: Innovation & Cyberlaw & Policy (Topic)*. <https://doi.org/10.2139/SSRN.2278582>.

Avcı, O. (2017). *The Problem of E-Commerce Taxation. Pamukkale University Journal of Social Sciences Institute*, 2017, 248-263. <https://doi.org/10.5505/PAUSBED.2017.42243>.

Chang, O., & Yen, D. (2000). *Electronic Commerce: How should it be Taxed? 1*, 126-141. <https://doi.org/10.6675/JCA.2000.1.1.05>.

Chu, H., Chai, Y., Liu, Y., & Sun, H. (2014). *A novel E-Invoice Framework towards data-oriented taxation system. Proceedings of the 2014 IEEE 18th International Conference on Computer Supported Cooperative Work in Design (CSCWD)*, 242-246. <https://doi.org/10.1109/CSCWD.2014.6846849>.

Jones, R., & Basu, S. (2002). *Taxation of Electronic Commerce: A Developing Problem. International Review of Law, Computers & Technology*, 16, 35 - 51. <https://doi.org/10.1080/13600860220136093>.

Jin-sha, Y. (2008). *On Taxation Problem Caused by E-commerce. Business economy*.

Isaev, F. I. (2021). *Tax Policy of the Republic of Uzbekistan. International Journal of Management IT and Engineering*, 11(8), 1-9.

Isaev, F. (2021). *Advantages of applying tax incentives in the conditions of economic crisis. International Journal of Marketing and Technology*, 11(8), 15-25.

Ikromovich, I. F. (2022). *Analysis of resource taxes based on tax analysis technique. International Journal of Management IT and Engineering*, 12(12), 65-71.

Khamdamov, S. J., Usmanov, A. S., Abdulazizova, O., Isaev, F., Kholbaev, N., Makhmudov, S., & Kholbaeva, S. (2022, December). *ECONOMETRIC MODELING OF CENTRAL BANK REFINANCING RATE IN UZBEKISTAN. In Proceedings of the 6th International Conference on Future Networks & Distributed Systems (pp. 253-257)*.

Lee, C. (2001). *An analytical framework for evaluating e-commerce business models and strategies. Internet Res.*, 11, 349-359. <https://doi.org/10.1108/10662240110402803>.

Oke, E. (2011). Taxation of Electronic Commerce and Developing Countries. *Economics of Networks eJournal*. <https://doi.org/10.2139/SSRN.2494050>.

Siliafis, K. (2008). Taxation of e-Commerce - A Task For Jugglers. *Masaryk University journal of law and technology*, 1, 141-154.

Teixeira, I., & Paiva, I. (2021). *Electronic Commerce and Actual Problems of Taxation. Research Anthology on E-Commerce Adoption, Models, and Applications for Modern Business*. <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-8957-1.ch087>.

Zodrow, G. (2006). Optimal Commodity Taxation of Traditional and Electronic Commerce. *National Tax Journal*, 59, 7 - 31. <https://doi.org/10.17310/ntj.2006.1.01>.

Исаев, Ф. (2023). Солиқ текширувлари: аудит самарадорлиги таҳлили. *Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар*, 11(1), 394–401. https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss1/a42

Исаев, Ф. (2022). Йуриқ корхоналар мисолида солиқ йиғилувчанлиги кўрсаткичини таҳлил қилиш методикасини такомиллаштириш. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, 24(1), 317–326. Retrieved from <https://cedr.tsue.uz/index.php/journal/article/view/955>

Исаев Ф. Аудит самарадорлигининг назарий-амалий талқини //Приоритетные направления, современные тенденции и перспективы развития финансового рынка. – 2023. – С. 359-361.

Исаев, Ф. (2023). Солиқ юкини камайтиришда солиқ таҳлилининг таъсирига оид назарий мулоҳазалар. *International Journal of Economics and Innovative Technologies*, 11(2), 415–421. https://doi.org/10.55439/EIT/vol11_iss2/i41

Исаев Ф. И. Солиқ текширувларини рақамлаштириш зарурияти. //“Бизнес-эксперт” илмий журналу. – 2021. – Т. 6. – С. 52-54.

Исаев, Ф. (2023). Солиқларнинг фаровонликка таъсири назарияси. "Milliy Iqtisodiyotni Isloh Qilish Va Barqaror Rivojlantirish istiqbollari" Respublika Ilmiy-Amaliy Konferensiyasi Materiallari to'plami, 206–208. Retrieved from <https://conference.tsue.uz/index.php/article/article/view/393>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ таҳлили - иқтисодий таҳлилининг таркибий қисми. *Nashrlar*. Retrieved from <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/35>

Исаев, Ф. (2021). Солиқ юкини аниқлаш методикасини такомиллаштириш. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, (6), 86–91. https://doi.org/10.55439/ECED/vol_iss6/a286

Исаев, Ф. (2023). Солиқ ислохотларининг таъсирини таҳлил қилиш. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 1(6), 155–161. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2023-vol1-iss6-pp155-161>

Исаев, Ф. (2023). Молиявий ҳисобот сифатини оширишда солиққа тортиш, мустақил аудит ва ички назоратнинг ўрни. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 1(7), 305–310. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2023-vol1-iss7-pp305-310>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ ислохотларининг таъсирини таҳлил қилиш. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 1(6), 155–161. <https://doi.org/10.60078/2992-877X-2023-vol1-iss6-pp155-161>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ ислохотлари ва уларнинг оқибатларини баҳолаш. *Nashrlar*, 1(2), 59–62. Retrieved from <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/421>

Исаев, Ф. (2023). Солиқ таҳлилининг фискал сиёсат самарадорлигига таъсир қилиш усуллари. *Nashrlar*, 1(1), 128–131. <https://doi.org/10.60078/2023-vol1-iss1-pp128-131>

Исаев, Ф. (2024). Рақамли молиявий активларни солиққа тортиш масалалари. *Iqtisodiy Taraqqiyot Va Tahlil*, 2(1), 352–360. Retrieved from <https://e-itt.uz/index.php/eitt/article/view/632>

Исаев, Ф. (2024). Рақамли иқтисодиёт шароитида солиқ таҳлилининг методологик ёндашувлари. *Nashrlar*, 156. Retrieved from <https://e-itt.uz/index.php/editions/article/view/667>